

ORDINEA LUMII: LOGICA FUNCȚIONĂRII DHARMA ÎN MAHĀBHĀRATA (I)

DRAGOȘ DRAGOMAN

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu

dragos.dragoman@ulbsibiu.ro

Title: “The archetype of the pathetic man, between objectivation and objectification”

Abstract: The wisdom expressed by the great epic Hindu story is for one to do his own duty, even partially, than doing better someone else’s duty. Even partial, the fulfillment of his own duty makes possible the connection of individuals and communities to the larger, greater universal harmony. This is dharma. Obeying dharma, fulfilling the inherent duty, means taking part to the greater plan set up besides individual petty interests and selfish actions. Whenever dharma is in danger, no longer praised by humans, the world is on the brink of chaos. There is the moment when the avatar of the Great Lord Vishnu is taking his humanly aspect, teaching the lesson of dharma, destroying the world and even the whole humanity if needed, in order to restore universal harmony, as depicted in the epic story of Mahābhārata.

Keywords: *Mahābhārata; eternal wisdom; religious duty; Hinduism; religion;*

O formă de a recunoaște adevărul este sesizarea armoniei lumii. *Harmonia mundi* nu este legată doar de frumusețea legilor naturii, ci și de corespondența strânsă dintre ordinea lucrurilor naturale și orânduirea omenească. Această concepție a organizării umane, aflată în corelație cu logica unei ordini superioare, naturale sau divine, a traversat multe generații, până în pragul modernității. Niciunde nu este ea mai bine descrisă și înțeleasă decât la origini. Lucrurile sunt astfel pentru că la origini au fost „așezate” în acest fel de o voință divină, un zeu sau de un erou creator. De altfel, reactualizarea acțiunii sau a stării primordiale ne aduce în prezentul continuu, ne face să trăim autentic și ne oferă acces la realitate¹. Imitația și repetiția suprimă timpul profan, pentru că rememorarea distruge timpul, dar oferă și acces la armonia originară, în care acționau zeei, eroii și supra-oamenii.

Un tip special de rezonanță cu armonia lumii este funcționarea *dharma*-ei, așa cum transpare ea din versurile marelui poem antic *Mahābhārata*². Înțeleasă ca lege divină, datorie, cale personală și acțiune colectivă, dharma este însăși regula armoniei lumii, exprimată prin dreptate, adevăr și frumusețe. Cunoașterea și respectarea *dharma*-ei este o îndatorire de neocolit. Nerespectarea ei duce la alterarea echilibrelor, la distrugerea armoniei, la domnia nedreptății, în final, la suferință personală și colectivă. Când dharma nu este respectată, când dizarmonia

¹ Mircea Eliade, *Le mythe de l'éternel retour. Archétypes et répétition*, Paris, Gallimard, 1969, p. 49.

² *Le Mahābhārata*, vol. 1, trad. fr. Jean-Michel Péturfalvi, Paris, Flammarion, 1985.

și apoi haosul pun stăpânire pe lume, Marele Domn Vișnu își trimite avatarul pentru a repune dreptatea pe tron, a-i elibera pe cei buni și a stârpi fărădelegile, chiar cu prețul distrugerii tuturor oamenilor și chiar a întregii lumi.³ Acesta este lecția pe care Krișna, avatara lui Vișnu, i-o dă lui Arjuna, mezinul clanului Paṇḍava-șilor, înaintea marii bătălii de pe câmpia Kurukșetra.

Bătălia de dimensiuni nemaivăzute, angrenând războinicii cei mai pricepuți, eroii cei mai neînfricați și armele cele mai teribile, este ea însăși fructul *karmei* ce se naște din nerespectarea *dharmei*. Plină de *karma*, omenirea înfățișată de cele două clanuri rivale ce se înfruntă pe câmpia strămoșilor (Kuru) se îndreaptă spre distrugere și renaștere. O asemenea distrugere este specifică amurgului unei epoci, sfârșitul regulat al unui ciclu cosmic, o disoluție finală (*pralaya*). Ea face trecerea spre o nouă yuga, un nou ciclu cosmic. Căderea în timp, înaintarea către distrugerea finală adusă de confruntarea decisivă a unor armate ce însumează mai mult de un milion de luptători,⁴ este însă opera disprețului omenesc față de orânduirea divină, a nesocotirii *dharmei*. În joc se află atât soarta individuală a fiecăruia, cât și soarta colectivă, a familiei, a clanului, regatului sau a întregii umanități. Iar *karma* ce este motorul întregii disoluții vine din nerespectarea îndatorii personale (*sva-dharma*), dar și a *dharmei* generale. Căci obligațiile ce trebuie respectate sunt personale și colective.

Prima și cea mai importantă dintre obligații este trăirea, acțiunea în acord cu armonia universală. Aceasta apare în mod tradițional din respectarea diferențelor, ierarhiilor și specificului fiecăreia dintre cele patru caste orânduite la origini (*varṇa*), așa cum le așază *Vedele*. Armonia lumii se bazează, conform Vedelor, pe obligațiile tradiționale de servire a scopului existenței particulare. Iar această existență particulară are propria sa relație cu mântuirea. Brahmanii, depozitarii cunoașterii sfinte și a misterelor sacrificiilor ritualice, aflați în legătură subtilă cu *Brahmā*, se supun regulilor stricte ale educației și acțiunii specifice, făcându-i pe ceilalți să beneficieze de cunoașterea lor. Unii devin asceți desăvârșiți și se retrag în pustiu în căutarea mântuirii. Alții practică asceza și renunțarea (rugăciune, studiu, post, non-violență) păstrând însă legătura cu comunitatea și îndeplinindu-și datoria de a-i asista pe membrii acesteia în căutarea mântuirii. Acceptă darurile care le sunt făcute, fie ele în fructe, vaci sau pământuri. De cele mai multe ori, rolul lor cel mai important este de a-i sfătui pe războinici (*kṣatriya*) și de a participa în chip ritual la prosperitatea feudei (*vānaprastha*). Chiar non-violența (*ahimsā*) și cunoașterea textelor sfinte, ce le sunt specifice, îi disting de războinici și de castele inferioare, cei care muncesc și cei care servesc.

Rolul specific războinicilor este de a garanta, cu forța armelor, integritatea comunității și protecția supușilor de orice dezordine interioară și exterioară. Educația lor războinică, voința oțelită și puterea fizică pe care le dobândesc nu-i scutesc de respectul cuvenit brahmanilor, cărora le datorează protecție și ascultare. Funcția lor regală se manifestă și prin îndestularea brahmanilor cu cele necesare

³ Mircea Eliade, *Le mythe de l'éternel retour. Archétypes et répétition*, Paris, Gallimard, 1969, p. 49.

⁴ *Le Mahābhārata*, p. 328.

traului, distribuind produsele și serviciile ce le revin din efortul castelor inferioare, *vaiśya* (păstori, agricultori, comercianți) și *śūdra* (castă ce oferă diferite servicii, bărbieri, bucătari, pielari, fierari etc., în general neadmiși ca participanți la riturile vedice). Astfel, sinergia dintre cele două caste le integrează și pe celelalte două, într-o armonie universală bazată pe „a da” și „a primi”. Violența specifică războinicilor capătă astfel un sens, fără de care ea s-ar risipi în distrugere și suferință. Eficiența schimbului simbolic este garantată chiar de menținerea nealterată a diferenței și complementarității. Încălcarea sva-dharmeri pune în pericol chiar armonia lumii. Dezechilibrul își face loc prin ambițiile personale, prin iluzia posibilității nesocotirii dharmeri, până când karma rezultată se acumulează în cei mai teribili nori de furtună. Așa se face că cele două tabere se confruntă pe câmpia strămoșească a *Kuru*-șilor, la Kurukṣetra, pentru a tranșa un conflict karmic, pentru a elibera tensiunea acumulată de nerespectarea repetată a *dharmeri*. Deși personajele sunt ființe individuale, numele pe care le poartă fac trimitere la roluri mai mari, cosmice, revelând forțele supra-umane ce sunt puse în mișcare de nerespectarea *dharmeri*.

Cum se știe în general, *Bhagavad-Gītā* se deschide cu poziționarea celor două armate pe câmpul de luptă.⁵ Pe de-o parte, clanul *Pāṇḍava-șilor*, anume cei cinci frați ce sunt fiii regelui Pāṇḍu. Primii trei sunt fiii primei neveste a regelui, Prthā (numită și Kuntī, după numele tatălui său adoptiv, Kunthiboja). Toți copiii săi sunt încarnări ale zeilor, prin puterea ei magică de a-i invoca, pe care a primit-o pe când era acasă la tatăl ei adoptiv. Servindu-l cu devotament pe brāhman-ul Durvāsas, cel care cunoștea toate secretele *dharmeri*, Prthā a primit în dar formula magică ce făcea ca ea să nască un copil cu fiecare zeu pe care-l invoca.⁶ Primul, Yudhiṣṭhira, este chiar încarnarea zeului Dharma, cel care s-a unit cu Kuntī luând forma fizică a unui yoghin. În plan subtil, o voce anunță la nașterea sa că acest copil va fi pe deplin virtuos, curajos, iubitor al adevărului, glorios și plin de tejas,⁷ un adevărat rege în cele trei lumi (pământeană, intermediară și zeiască).

Al doilea fiu, Vṛkodara (cunoscut și drept Bhīma sau Bhīmasena) este încarnarea zeului Vāyu, pe care Prthā îl invocă la cererea soțului ei, regele Pāṇḍu. Zeul vântului, călare pe o antilopă, i se înfățișă lui Kuntī și-i oferă un fiu, cel mai puternic dintre toți bărbații dotați cu forță. Scăpat din brațele mamei sale, Vṛkodara sparge în bucăți stânca de care se lovește, spre încântarea tatălui său, regele Pāṇḍu.⁸ Cel din urmă este cel care-i recomandă soției sale, Kuntī, să se unească ritual cu cel mai mare dintre zei, cu Indra, pentru a da naștere celui mai bun dintre fii, capabil să transpună în lumea manifestată forța și puterea nemărginite ale Zeului zeilor. Pentru a face formula magică mai eficientă, atât Kuntī cât și Pāṇḍu îl invocă pe supremul zeu supunându-se unor teribile asceze, regele fiind cu atenția concentrată

⁵ Dragoș Dragoman, „*Bhagavad-Gītā, chintesența hinduismului*”, Saeculum, vol. 49. nr. 1, 2020, pp. 76-85..

⁶ *Le Mahābhārata*, vol. 1, p. 79.

⁷ Acest cuvânt indică existența concomitentă a luminii și a căldurii, asociate părții imateriale și pline de glorie a războinicului sau ascetului (cf. *Le Mahābhārata*, vol. 2, Paris, Flammarion, 1986, p. 352).

⁸ *Le Mahābhārata*, vol. 1, p. 95.

de-a lungul întregii zile până la apusul soarelui, plin de *dharma*, sprijinindu-se pe un singur picior, timp de un an întreg. Înduplecat de asceza exemplară și de formula magică invocată de Pṛthā, suveranul zeilor, Śakra (Indra) i-l dăruiește pe Arjuna, cel mai destoinic și mai viteaz dintre toți semenii. Vocea subtilă îi comunică mamei și tuturor asceților din munți și păduri că acest fiu este cel care-i va distruge pe demonii Nivātakavaca, dușmanii zeilor și că el va primi prin grația marelui zeu Śaṅkara folosința teribilei arme Pășupata. Spațiul se umplu de sunete de tobe și o ploaie de flori căzu peste pământ.⁹ În fața dorinței regelui Pāṇḍu de a avea și mai mulți fii, Pṛthā se eschivează, spunându-i că la a patra naștere o soție poate fi considerată o femeie de moravuri ușoare, iar la a cincea chiar o curtezană. Totuși, regele Pāṇḍu va avea cinci fii, ultimii doi fiind gemenii Nakula și Sahadeva, concepuți de ce-a de-a doua soție, de Mādrī, cu zeii Aśvin, folosind formula magică pe care Kuntī i-o revelează cu acest scop.

Incapacitatea sau, mai bine zis, reticența regelui Pāṇḍu de a-și concepe proprii săi fii vine tot dintr-o încălcare a *dharmei*, legată aici de perpetuarea liniei regale și a guvernării legitime. Această temă a guvernării legitime traversează întreaga epopee. Karma se acumulează prin nerespectarea *dharmei*, fie pentru că unii refuză să-și îndeplinească rolurile personale și de grup (*sva-dharma*), fie pentru că sunt împiedicați să o facă de cei care vor să-i înlocuiască în aceste roluri, deși acțiunea lor nu este legitimă. În cazul regelui Pāṇḍu, înclinația excesivă către vânatoare și petrecerea fără griji și responsabilități a timpului ce i s-a dat culmină cu o eroare gravă, karmică. Aflat la vânatoare în pădurile sale, regele i-a surprins în acuplare pe cerbul dominant și pe una dintre ciute. Profitând de situație, i-a răpus pe amândoi cu cinci săgeți aurite. Cerbul dominant nu era altul decât fiul unui mare *r̥ṣi*, un ascet deosebit ce luase această formă pentru a se uni cu iubita lui.¹⁰ Chiar și oamenii căzuți în păcat, plin de dorință, mânie sau lipsiți de orice judecată se feresc să comită un act de o asemenea cruzime, îi reproșează regelui ascetul în agonie. Interesul personal, cupiditatea nu se pot întoarce împotriva ordinii lumii, care este deasupra oricărui avantaj uman, iar un înțelept nu obține nimic din ceea ce se îndreaptă împotriva ordinii universale. *Dharma* universală obligă orice vânător să cruțe animalele în acuplare, căci ele săvârșesc atunci ceea ce este în mod natural cerut de la ele, anume nașterea de urmași. Pentru un astfel de act ce închide porțile Paradisului, blestemul pe care ascetul îl aruncă asupra regelui este să-și piardă viața imediat ce se va afla, la rândul lui, în tulburarea produsă de dorința sexuală și se va uni cu iubita sa. Iar iubita sa nu va avea altă cale de ieșire decât să-l urmeze pe tărâmul morților.¹¹

Dorința irezistibilă pentru Mādrī, precum un incendiu de pădure, l-a mistuit pe regele Pāṇḍu, punându-i capăt zilelor. Căzut sub puterea dorinței, cu sufletul devorat de pasiune, fără teamă de blestemul ascetului, împins fiind de destin, regele a murit supus legii Timpului, lăsându-i în urmă pe Kuntī și pe cei cinci

⁹ *Ibidem*, p. 97.

¹⁰ *Ibidem*, p. 91.

¹¹ *Ibidem*, p. 93.

fii.¹² Izolarea regelui Pāṇḍu, înclinația către huzur și vânatoare, cele care i-au adus sfârșitul, nu sunt suficiente pentru un războinic (kṣatriya) care guvernează. Datoria de a guverna nu a fost respectată și pentru că unul dintre frații săi, Dhṛtarāṣṭra, l-a încurajat în acest sens, pentru a se bucura de domnia pe care el însuși nu a avut-o. Deși primul născut, domnia i-a fost imposibilă din cauza orbirii cu care se născuse. Iar domnia este absolut necesară unui regat. În regatele fără suveran, supușii lipsiți de protecție pier, riturile sunt distruse, nu există ploaie și zei.¹³ De aceea, domnia a fost asumată de fratele său „cel palid” (Pāṇḍu). După moartea acestuia, în situația intermediară anterioară transferului de suveranitate unui nou rege, stabilitatea regatului este dependentă de un orb, de Dhṛtarāṣṭra, pe de-o parte, și de văduva Kuntī, pe de altă parte. Stabilitatea este, deci, incertă, cu atât mai mult cu cât soția lui Dhṛtarāṣṭra, virtuoasa Gāndhārī, își încalcă și ea *dharma*, preferând orbirea voluntară pe viață pentru a fi egala soțului său, orb din naștere.¹⁴ Tensiunile din clanul *Kuru*-șilor devin cu atât mai mari cu cât Gāndhārī este adusă în capitala regatului Kurujāṅgala de către fratele ei, Śakuni, fiul regelui Subala. Numele lui, Śakuni, înseamnă pasăre de rău augur, iar pe fiul său îl cheamă Ulūka, adică bufniță.

În ciuda semnelor rău-prevestitoare, Gāndhārī este preferată pentru că primise binecuvântarea zeului Hara (cel care îndeplinește dorințele), o binecuvântare rară, aceea de a avea o sută de fii asemeni soțului ei, oricare ar fi acesta.¹⁵ Asigurarea succesiunii a primat originii ficei regelui Subala, care era un *asura*. Chiar și așa, Gāndhārī fiind încarnarea zeiței Mati („înțelepciunea prevăzătoare”), ea ar fi putut contribui mai mult la stabilitatea regatului dacă nu s-ar fi adâncit voluntar în orbire. Ea îi naște pe cei o sută de fii promiși, dar nașterea lor durează doi ani. Deja Kuntī îl născuse pe Yudhiṣṭhira și se pregătea să-l nască pe cel de-al doilea fiu. Plină de necaz, Gāndhārī își lovi cu putere pântecul care purta sarcina de atâta timp, iar o sferă de carne, dură ca stânca, căzu la pământ. La sfatul marelui ascet Vyāsa, pe care-l vom reîntâlni, Gāndhārī stropi cu apă rece sfera de carne, care se desfăcu într-o sută de bucăți. Plasați fiecare într-un vas ritual umplut cu unt clarificat, materia folosită la sacrificiile rituale, cei o sută de embrioni vor aștepta perioada necesară unei sarcini obișnuite pentru a da naștere celor o sută de fii. Primul născut, orgoliosul Duryodhana, se născu în aceeași zi cu viteazul Bhīma, al doilea fiu al lui Kuntī. La nașterea lui Duryodhana, răgetele sale asemănătoare unui măgar primesc drept răspuns numeroase semne funeste. Un vânt teribil începu să bată, orizontul se înroși, iar șacalii, vulturii și corbii scoteau sunete înfricoșătoare. Speriat, Dhṛtarāṣṭra îi convocă pe brahmani, pe Bhīșma și pe înțeleptul Vidura, cel de-al treilea frate al său. Vidura și brahmanii convocați îl sfătuiesc pe Dhṛtarāṣṭra să renunțe la primul fiu, păstrându-i pe ceilalți.¹⁶ Nașterea acestuia este un evenimentul funest pentru clan și pentru întreaga lume. Păstrarea lui în viață ar fi o greșală imensă.

Dharma pe care o are aici de îndeplinit Dhṛtarāṣṭra este sacrificiul unui fiu,

¹² *Ibidem*, p. 103.

¹³ *Ibidem*, p. 73.

¹⁴ *Ibidem*, p. 78.

¹⁵ *Ibidem*, p. 78.

¹⁶ *Ibidem*, p. 89.

al unui individ, pentru salvarea unei familii, la fel cum sacrificiul unei familii este necesar pentru apărarea interesului unui sat, al unui sat pentru o țară întreagă și chiar sacrificiul pământului, în sine, este necesar în beneficiul lui *ātman* (spiritul suprem). Învățătura acestei *dharma* va fi expusă de către Krișna, avatarul Domnului Vișnu, în dialogul său cu Arjuna, care va avea loc înaintea marii bătălii de pe câmpia Kurukșetra. Pentru restabilirea *dharmei*, pentru a pune dreptatea înapoi pe tron și a reda armonia lumii, nici un sacrificiu nu este inacceptabil, chiar dacă asta înseamnă distrugerea tuturor oamenilor. Din atașament pentru fiul său cel prim-născut, Dhṛtarāștra refuză sacrificiul. După o lună de zile se nasc și ceilalți copii, dintre care ultima a fost o fată. Întreaga încărcătură a karmei se revarsă aici, pentru că Dhṛtarāștra își dorește un fiu care să domnească, așa cum el nu a putut-o face, din cauza cecității, deși Yudhișthira, primul dintre *Pāṇḍava*-și este născut înainte, iar cel de-al doilea (Bhīma) în același timp. Influența tatălui asupra fiului, din dorința de domnie, deschide calea unui lung șir de încălcări ale *dharmei*. Chiar și numeroșii fii ai lui Dhṛtarāștra stârnesc frica, fiind o multitudine informă care se naște cu dorințe fără măsură, periculoase pentru ordinea lumii.¹⁷

Stabilitatea lumii, prin datoria pe care o are un membru *kṣatriya* de a domni, nu poate fi asigurată nici de Dhṛtarāștra, care se naște orb, nici de Pāṇḍu, care moare în urma blestemului aruncat asupra lui de marele ascet, nici de cel de-al treilea frate, Vidura. Cel din urmă, lipsit de dorințe și de mânie, este încarnarea zeului Dharma însuși, blestemat de către Māṇḍavya să renască sub formă umană. Vidura nu este însă *kṣatriya*, precum frații săi mai mari. El este sūta, un rezultat inacceptabil al amestecului castelor, fiind născut dintr-un *brāhman* ascet și dintr-o servitoare (*śudra*). Acest episod este esențial în înțelegerea *dharmei* personale și a *dharmei* de castă, așa cum este el descris mai jos.

Cei trei frați, Dhṛtarāștra, Pāṇḍu și Vidura se nasc din îndeplinirea unei *dharma* „de restriște”. Vicitravīrya, rege al *Kuru*-șilor, fiu al marelui rege Śāntanu și al lui Satyavati, este căsătorit cu trei surori, Ambā, Ambikā și Ambālīkā. Acestea au fost câștigate în luptă în cadrul unei ceremonii de *svayamvara* ținută la Vārāṇasī, o ceremonie prin care fetele nobile își pot alege pretendenții cei mai curajoși, frumoși și virtuoși.¹⁸ Fetele regelui clanului Kāśi nu au fost însă cucerite în *svayamvara* chiar de Vicitravīrya, ci de fratele său vitreg, de Bhīșma. Cei doi nu sunt frați decât după tată, căci Bhīșma are o origine mitică, fiind fiul zeiței Gaṅgā. Pe numele său adevărat Devavrata, el și-a căpătat renumele de „Bhīșma” (cel teribil) datorită acțiunilor sale îndrăznețe, surprinzătoare, supra-umane. Aceste acțiuni sunt cele care l-au convins pe tatăl său, miticul rege Śāntanu, să-i acorde grația de a nu muri niciodată, sau de a muri doar la propria dorință, adică doar atunci când Moartea va avea consimțământul său.¹⁹

Cel pe care l-a învins în duelul de *svayamvara* este regele Śālva, încarnarea unui *asura* pe nume Ajaka, care-și guverna totuși regatul respectând *dharma*. Aduse cu mare fast la Hāstinapura, capitala regatului Kuru, cele trei surori urmează să fie

¹⁷ Madeleine Biardeau, comentarii la *Le Mahābhārata*, vol. 1, p. 91.

¹⁸ *Le Mahābhārata*, vol. 1, p. 62.

¹⁹ *Ibidem*, p. 59.

căsătorite ritual cu Vicitravīrya. Prima dintre surori, însă, mărturisește că inima ei a rămas la regele Śālva, pe care l-ar fi ales în urma *svayamvara*, în deplin acord cu simpatia tatălui ei. Dar vitejia lui Bhīṣma a ruinat acest plan. Consultând preoții brahmani din anturajul regelui Vicitravīrya, cei având pe deplin cunoașterea Vedelor, Bhīṣma consideră că este mai bine ca Ambā să-l urmeze pe Śālva.²⁰ Aici este consemnat un alt episod de nerespectare a *dharmei*, anume refuzul surorii celei mari de a fi soția unui rege pe deplin în acord cu *dharma* și alegerea unui asura. Este un refuz feminin, aflat în oglindă cu un refuz masculin, cel al lui Bhīṣma însuși.

La moartea fără urmași a lui Vicitravīrya, după șapte ani de căsătorie cu cel două surori, Bhīṣma este cel care ar putea salva descendența *Kuru*-șilor și ordinea lumii. El este un *kṣatriya*, deci ar putea accepta domnia și căsătoria „de restriște” cu soțiile fratelui său vitreg, care a decedat. Bhīṣma însă refuză. Încă mai înainte, își luase legământ de renunțare la domnie pentru eternitate. Pe care l-a și reînnoit și dublat de altfel, atunci când i-a promis unui pescar să nu aibă niciodată urmași, în schimbul căsătoriei dintre fiica acestuia, Satyavatī, și propriul său tată, regele Śāntanu. Regele Śāntanu era profund îndrăgostit de fata pescarului, de Satyavatī, cea care conducea bacul tatălui său peste fluviul Yamunā, și pe care o întâlnise pe malul apei. Printr-un astfel de aranjament, cel care va domni ca succesor al lui Śāntanu trebuie în mod automat să fie doar fiul lui Satyavatī. Legământul de castitate (*brahmacarya*) și renunțarea la orice domnie încalcă însă *sva-dharma* specifică castei războinicilor. Deși face din Bhīṣma un fiu deplin devotat tatălui său, renunțarea aceasta este sursa primară a dezechilibrelor care vor urma. Este adevărat, însă, că destinul lui Bhīṣma Devavrata este determinat și de o înțelegere cerească. Nu trebuie uitat, subliniază Madeleine Biardeau, că Devavrata este încarnarea lui Dyaus, așa cum Satyavatī simbolizează Pământul, Marea Mamă telurică, așa cum reiese din mirosul ei sublim, de care regele Śāntanu se îndrăgostește pe malul fluviului Yamunā. Aceasta este realizarea pe pământ a unui plan conceput în cer de către zeii Vasu și Gaṅgā, anume că Devavrata-Dyaus va rămâne pe pământ mai mult decât ceilalți, dar nu va avea urmași.²¹ Dincolo de originea divină, dubla renunțare a lui Bhīṣma este prinsă într-o vastă rețea de încălcări ale *dharmei*, cu consecințe teribile pentru ordinea lumii.

Într-o astfel de situație, de renunțare completă a lui Bhīṣma, când Cerul (Dyaus) refuză să participe la salvarea lumii și își încalcă *dharma*, Mama-Pământ trebuie să caute rezolvarea, printr-o soluție de restriște ce respectă, însă, legile Universului. Constrânsă de situație, Satyavatī îi mărturisește lui Bhīṣma existența unui alt fiu, pe care o ținea secretă. Odată, în tinerețe, când se afla în tranzitul fluviului Yamunā, a fost abordată de marele înțelept Parāśara, care era foarte atras de ea, în ciuda mirosului ei intens și respingător de pește, miros cu care se născuse și care nu putea fi înlăturat.²² Temându-se de posibila reacție de iritare a puternicului înțelept,

²⁰ *Ibidem*, p. 64.

²¹ *Ibidem*, p. 59.

²² Mirosul de pește, preschimbat într-un miros sublim de către marele înțelept chiar pe puntea bacului ce traversa fluviul, este simbolul Pământului. Mirosul este asociat în *yoga* și în alte sisteme hinduse primei *chakra*, centrul-forță de bază, asociat elementului „pământ”.

dar și de mânia tatălui ei, cu gândul la favorurile extraordinare pe care le va obține de la această mare conștiință, Satyavatī cade sub vraja înțeleptului și se unește cu el. Acesta o protejează de eventuale priviri indiscrete, adâncind întreaga lume în întuneric, redându-i virginitatea imediat ce copilul a fost abandonat pe o insula a fluviului.²³ Acest fiu al lui Parāśara a devenit un mare *yoghin* și un mare *ṛṣi*. Numele său este Dvaipāyana. Datorită pielii sale întunecate, el este cunoscut și drept Kṛṣṇa.²⁴

Plin de înțelepciune, mare ascet brahman, sfânt propovăduitor al *Vede*-lor (de unde numele său de Vyāsa),²⁵ fiul lui Satyavatī, plecat să locuiască cu tatăl său, poate fi soluția la impasul continuării descendenței *Kuru*-șilor. Răspunzând chemării mamei sale, Kṛṣṇa Dvaipāyana, cel cu vorba în deplin acord cu adevărul, cel cu toate păcatele absolvite, acceptă soluția imaginată de Satyavatī pentru salvarea descendenței clanului. Trebuie însă îndeplinită o condiție ritual-magică, anume o pregătire ascetică specială pentru cele două surori, soțiile regelui defunct, iar această pregătire durează. Ele trebuie să vadă în Vyāsa, cu care se unesc, realizarea *dharmei* și nu *kama* (dorința, atracția sexuală). Fără pregătire suficientă, concentrate în *kama*, cele două surori vor trebui să suporte prezența terifiantă a marelui ascet, privirea lui arzătoare și înfățișarea lui teribilă. Cum Ambikā a rămas cu ochii închiși în timpul uniunii, incapabilă să-l privească pe ascet, copilul ce se va naște va fi avea vigoare și înțelepciune, va avea o sută de fii, dar se va naște orb.²⁶ De aici provine, deci, orbirea din naștere a lui Dhṛtarāṣṭra. Conștientizând situația unui succesor ce nu va putea domni, Satyavatī îi cere lui Vyāsa să realizeze o altă uniune, de data aceasta cu Ambālikā. Cea din urmă, la vederea teribilului ascet, deveni palidă, de unde culoarea pielii și numele regelui Pāṇdu (cel palid). La cererea lui Satyavatī, Vyāsa acceptă să se unească din nou cu sora cea mare, cu Ambikā. Speriată de gândul unei noi întâlniri cu aspectul și mirosul teribilului ascet, Ambikā a recurs la o stratagemă de eschivare, deghizându-și una dintre cele mai frumoase slujnice, o sclavă, cu propriile bijuterii și aducând-o în iatacul său. Privindu-l cu respect, onorându-l pe deplin conform rangului său și abandonându-se total lui, slujnica frumoasă ca o apsaras îl mulțumi pe deplin pe marele ascet. Acesta o anunță pe sclava cea frumoasă despre nașterea unui fiu, Vidura, cel mai inteligent dintre pământeni, ce va încarna esența însăși a *dharmei* (prin încarnarea zeului Dharma însuși). În același timp, o anunță și despre ieșirea ei din starea de sclavie, de subordonare (ea fiind o *śudra*), tot ca rezultat al îndeplinirii *dharmei*. Acesta este un mesaj esențial transmis de epopee, anume că îndeplinirea *dharmei* eliberează pe oricine, chiar și pe cei din castele inferioare.

Avem aici originea comună a ramurilor clanului *Kuru*-șilor, marele ascet

²³ *Le Mahābhārata*, vol. 1, p. 70.

²⁴ O altă opoziție se naște aici între Cer și Pământ. În timp ce Devavrata (Bhīṣma) este fiul lui Gaṅgā, fluviul deschis la culoare al eliberării, Satyavatī și Vyāsa sunt legați de Yamunā, fluviul întunecat al transmigrării sufletelor (cf. Madeleine Biardeau, comentarii la *Le Mahābhārata*, vol. 1, p. 60).

²⁵ De numele lui Vyāsa (Kṛṣṇa Dvaipāyana) sunt legate atât diseminarea *Vede*-lor, cât și redactarea epopeii *Mahābhārata* și a aforismelor derivate din *Upaniṣade*, cunoscute sub numele de *Brahma-Sūtra* (cf. René Guénon, *Om și devenirea sa după Vedānta*, București, Herald, 2012, p. 18).

²⁶ *Le Mahābhārata*, vol. 1, p. 72.

Vyāsa. El este atât unchiul celor cinci frați Pāṇḍava, cât și ai celor o sută de frați *Kaurava*, cei care sunt descendenții lui Pāṇḍu și ai lui Dhṛtarāṣṭra. Prin căsătoriile lor, cei doi frați dau naștere, cum vom vedea, unei familii divizate de nerespectarea *dharmei*. În timp ce Pāṇḍava-șii sunt născuți prin încarnarea zeilor, *Kaurava*-șii sunt în cea mai mare parte rākṣasa (99 dintre frați),²⁷ în timp ce primul născut, Duryodhana, este un *asura*.²⁸

Deși verii sunt crescuți și educați împreună de către cei mai buni în mânuirea armelor în spiritul castei *kṣatriya*, nerespectarea *dharmei* chiar de către profesori îi înclină pe *Kaurava*-și, în special pe Duryodhana, spre uzurparea domniei și tradițiilor, spre nerespectarea îndatoririlor, în vederea îndeplinirii celor mai egoiste scopuri, puterea, bogăția și faima luminează. Învățătorii lor, Bhīṣma și Droṇa, încarnează chiar nerespectarea *dharmei*, în ciuda calităților lor excepționale. Dacă Devavrata (Bhīṣma) este un *kṣatriya* care prin renunțare vrea să fie asemeni unui brahman, Droṇa este un brahman care râvnește la statutul de rege domnitor. Scopul său este uzurparea puterii unui *kṣatriya*, Drupada, regele poporului Pāṇcāla. Cel din urmă, deși prieten din copilărie (părinții lor fiind legați unul de celălalt ca rege și brahman), îi refuză lui Droṇa statutul de egal. Când Droṇa i se înfățișează, după o lungă perioadă de retragere în pădure în coliba tatălui său brahman, acesta nu-i cere să-l primească în calitate de preot al curții, ci în calitate de egal. Drupada însă, amintindu-și de complementaritatea dintre tatăl său (Prṣata) și marele brahman Bharadvāja, îi refuză lui Droṇa acest statut.²⁹ Pe de-o parte, Drupada refuză o egalitate care ar contribui la distrugerea ordinii lumii. Pe de altă parte, el nu își respectă obligația de ospitalitate și reverență față de brahmani.

Din această dublă încălcare a *dharmei*, Droṇa caută să se răzbune, oferindu-și serviciile de războinic lui Bhīṣma, iar Drupada caută soluții magic-rituale de a-i putea curma viața lui Droṇa. Acumularea de putere în rivalitatea dintre cei doi nu poate duce decât la confruntare. Înainte de a-i cere lui Drupada să-l recunoască ca egal, Droṇa a deprins meștesugul armelor, devenind un foarte bun arcaș. Auzind că Rāma (Jāmadagnya) face cadouri brahmanilor înainte de a se retrage în meditație pe muntele Mahendra,³⁰ i se înfățișă cu dorința de a primi armele sale invincibile și de învăța arta domniei.³¹ Plin de bunăvoință, Rāma îi oferă cele mai puternice arme, împreună cu secretul mînuirii lor. După refuzul statutului de egal, intrat în slujba lui Bhīṣma pentru educarea *Kuru*-șilor, Droṇa se va folosi de aceste arme și de obligația asumată de *Kuru*-și de a-l răsplăti pentru lecții sale, pentru a-i smulge

²⁷ *Rākṣasa* sunt demoni antropofagi, păzitori ai bogățiilor zeului Kubera, veniți pe pământ pentru a-i înlocui pe regii ce nu-și îndeplinesc menirea, spre marea suferință a lumii (cf. Madeleine Biardeau, comentarii la *Le Mahābhārata*, vol. 2, p. 352).

²⁸ *Asura* sunt demoni din regiunile inferioare, opuși zeilor (*deva*).

²⁹ Madeleine Biardeau, comentarii la *Le Mahābhārata*, vol. 1, p. 117

³⁰ Rāma este marele brahmanul distrugător al tuturor *kṣatriya*, cunoscut și ca *Paraśurāma*, cel cu securea în mână. El eliberează pământul de războinicii ce nu respectă *dharma*, urmăresc scopuri egoiste și provoacă dezordine în lupta lor sterilă.

³¹ *Le Mahābhārata*, vol. 1, p. 111.

regelui Drupada jumătate din regat.³²

În oglindă, nerespectând *dharma*, Drupada se adresează unor brahmani, cerându-le să realizeze ritualuri capabile să facă să i se nască un fiu care să-l poată omori pe Droṇa. Ritualurile brahmanilor pentru nașterea unui succesor regal nu sunt deloc neobișnuite. Ritualul realizat de brahmanul Yāja nu este însă unul de bun augur, căci acțiunea magico-rituală vizează un scop egoist și distructiv. Mai mult, soția regelui Drupada nu se află în stare rituală pură, așa cum ar fi trebuit realizată invocarea zeilor. Prin oblațiunea rituală împură s-au născut din flăcările altarului doi gemeni, prințul Dhr̥ṣṭadyumna (datorită caracterului său plin de îndrăzneală și splendorii specifice zeului Agni) și preafrumoasa Kṛṣṇā Draupadī (cea cu pielea neagră). La nașterea ei, o voce cerească îi anunță destinul: ea va duce la îndeplinire, când timpul va sosi, opera zeilor, ea îi va conduce pe *kṣatriya* la pieire.³³

Acest rol pe care Draupadī îl joacă în distrugerea războinicilor se desenează treptat, prin uniunea sa cu clanul *Pāṇḍava*-șilor. Deghizați în tineri brahmani în plin noviciat, cei cinci frați, împreună cu mama lor Pṛthā (Kuntī) sunt oaspeți în regatele vecine, unde trăiesc în anonim, de teama acțiunilor dușmănoase ale lui Duryodhana. Odată ce dorințele de domnie ale tatălui său i-au tulburat spiritul, acesta caută orice ocazie pentru a uzurpa domnia ce le-a revenit *Pāṇḍava*-șilor.³⁴ Aceasta este încă o încălcare a *dharma*-ei. De altfel, invidia față de puterea, măiestria și curajul în mărirea armelor cu care *Pāṇḍava*-șii sunt înzestrați, ca încarnări ale marilor zei Dharma, Vāyu și Indra, este motorul acțiunilor sale. Chiar din timpul confruntărilor pașnice, frățești, din timpul antrenamentelor conduse de Droṇa și de Bhīṣma, invidia sa este manifestă. Aceasta se manifestă față de toți verii săi, dar mai ales față de Bhīmasena, pe care îl otrăvește și apoi, profitând de faptul că acesta și-a pierdut cunoștința, îi leagă mâinile și-l aruncă în râul Gange.³⁵ Doar rezistența deosebită a lui Bhīma, împreună cu veninul șerpilor de apă (*naga*), care-l mușcă și astfel neutralizează efectele otrăvii, îl salvează pe acesta. Planul de a-l elimina pe Bhīmasena, pentru a putea mai apoi să-i supună pe ceilalți frați, este un eșec. Acest eșec este primul semn pe care zeii (*daiva*) i-l trimit lui Duryodhana, dar pe care acesta îl nesocotește.

La fel de manifeste sunt și invidia și dușmănia pe care le nutrește cel mai apropiat dintre supușii lui Duryodhana, un fiu de *sūta*, pe numele său Karna. Fiul adoptiv al lui Rādhā și al lui Adhirata, el este în fapt primul fiu al lui Pṛthā (Kuntī), născut din dorința acesteia de a proba dacă formula magică secretă dezvăluită ei de către marele ascet Durvāsas era reală. Încă foarte tânără, ea l-a invocat pe însuși Vivasvat, zeul Soare (Sūrya). Risipindu-i temerile, iertându-i îndrăzneala, marele zeu s-a unit cu ea, redându-i virginitatea imediat după nașterea lui Karna. De teama

³² Dorința unui brahman de a deprinde arta războiului și de a domni provine, dincolo de ambiții personale, și din incertitudinea cu privire la succesiunea legitimă a regelui Pāṇḍu, din dezordinea în care nu se mai știe cine îi protejează pe brahmani (Madeleine Biardeau, comentarii la *Le Mahābhārata*, vol. 1, p. 126).

³³ *Le Mahābhārata*, vol. 1, p. 153.

³⁴ *Ibidem*, p. 105.

³⁵ *Ibidem*, p. 106.

oprobiiului familiei sale, tânăra l-a abandonat pe cel nou-născut apelor fluviului. Fiind găsit de Adhirata și de Rādhā, copilul a fost numit Vasușena, cel acoperit de bijuterii, căci acesta purta numeroase podoabe, mai cu seamă o armură de aur.³⁶ Dedicat zeului Soare, Karṇa îl adora zilnic, făcând nenumărate daruri brahmanilor. El chiar și-a cedat armura unui brahman, sub forma căruia se ascundea însuși Indra, ce dorea ca armura să ajungă în posesia lui Phālguna (Arjuna). Mulțumit de dar, brahmanul i-a făcut cadou arma teribilă, lancea capabilă să omoare o singură ființă, doar una, oricare ar fi fost aceasta. De acum încolo, Karṇa va fi numit Vaikartana, cel care spintecă.

În ciuda meritelor sale și priceperii sale în luptă, Karṇa va fi întotdeauna limitat de originea sa neconformă tradiției, adică de natura sa de *sūta*, de unde și frustrarea permanentă și invidia nutrită față de *Pāṇḍava*-și. Acestea îl vor duce, în final, la pierzanie, împreună cu toți Kaurava-șii, sacrificați pe câmpul de luptă, deși eșecurile sale repetate ar fi trebuit luate în seamă. Unul dintre aceste eșecuri este și cucerirea lui Draupadī, în *svayamvara* pe care regele Drupada o organizează pentru fiica sa. Proba de tir cu arcul este câștigată de Arjuna, deghizat în brahman, de unde ostilitatea manifestă a eminenților kṣatriya ce se transformă într-o scurtă confruntare armată între războinicii și brahmanii prezenți la *svayamvara*. Luptând cu Arjuna, pe care nu-l recunoaște sub hainele sale de brahman, Karṇa cedează în fața îndemânării și energiei (*tejas*) pe care Phālguna o emană.³⁷ Această scurtă confruntare nu face decât să prefățeze marea bătălie finală de pe câmpia Kurukṣetra.

Prin rezultatul *svayamvara*, Draupadī se asociază cu *Pāṇḍava*-șii. Adusă de Arjuna în locuința unui olar, care le servea *Pāṇḍava*-șilor drept refugiu temporar, pentru a fi prezentată lui Kuntī, Draupadī este confundată de Kuntī, aflată în altă încăpere, cu o ofrandă pe care Arjuna o aducea. Ca stăpână a casei, Kuntī îi cere lui Arjuna să împartă ofranda cu toți frații ei. Realizând eroarea, Kuntī se consultă cu Yudhiṣṭhira, cunoscător al *dharmei*, care acceptă soluția de a face din Kṛṣṇā Draupadī soția comună a tuturor fraților, ca măsură de a ține deoparte orice disensiune dintre frați. Această uniune neobișnuită fusese deja anticipată de Kṛṣṇa Dvaipāyana și reconfirmată de vizita pe care Kṛṣṇa Vāsudeva le-o face *Pāṇḍava*-șilor în locuința olarului. Kṛṣṇa Vāsudeva este chiar nepotul lui Kuntī, sora tatălui său. Această alianță simbolică dintre cei trei ce poartă aceleași nume, cei doi Kṛṣṇa și Kṛṣṇā (Draupadī) și clanul celor cinci frați *Pāṇḍava*, este premisa salvării ordinii lumii, dar după multă suferință. Cum remarcă Madeleine Biardeau, Kṛṣṇā Draupadī este încarnarea lui Śrī, veșnic asociată cu Marele Domn Vișṇu, în timp ce Kṛṣṇa Vāsudeva și Kṛṣṇa Dvaipāyana sunt chiar *avatāra* lui Vișṇu, unul sub formă de războinic, celălalt sub formă de brahman.³⁸ Alianța pecetluită între Vāsudeva și Arjuna, dar și șansele de bunăstare și fericire pe care le reprezintă Draupadī, sunt în deplin acord cu sacrificiul pe care Arjuna îl face. Cum orice războinic trebuie să aibă o soție, renunțarea lui Arjuna prin ofranda către frații săi seamănă mai curând cu un statut de brahman. Dar renunțarea lui Arjuna este conform *dharmei*, ea nu

³⁶ *Ibidem*, p. 80.

³⁷ Madeleine Biardeau, comentarii la *Le Mahābhārata*, vol. 1, p. 176.

³⁸ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo*.

produce *karma*, căci este realizată cu detașare completă de fructele acțiunii, așa cum Kṛṣṇa Vāsudeva îi va arăta lui Arjuna înaintea bătăliei finale, în dialogul sfânt ce poartă numele de *Bhagavad-Gītā*.³⁹

Pentru a se căsători cu Draupadī, cei cinci frați trebuie să iasă din anonimat, să renunțe la deghizarea în brahmani și să revină la Hāstinapura, în capitala regatului tatălui lor. Fără protecția anonimatului, ei se vor expune din nou acțiunilor dușmănoase ale lui Duryodhana, încurajat de tatăl său, și necenzurat de către învățătorii comuni ai verilor din marea familie Kuru, anume de Droṇa și de Bhīṣma. Îndestulați și obligați de onorurile și cadourile făcute de Dhṛtarāṣṭra, cei doi ce și-au încălcat *dharma* de *brāhmaṇ* și de *kṣatriya* contribuie în mod esențial la deznodământul sângeros al războiului, în fapt parte a planului divin de a distruge o lume aflată în descompunere și în păcat, pentru renașterea și respectarea *dharmei* universale.

Bibliografie / Bibliography:

Eliade, Mircea, *Le mythe de l'éternel retour. Archétypes et répétition*, Paris, Gallimard, 1969. Guénon, René, *Omul și devenirea sa după Vedānta*, București, Herald, 2012.

La Bhagavad-Gītā *présentée et commentée par Śrī Aurobindo*, Paris, Albin-Michel, 1970.

Le Mahābhārata, vol. 1, Paris, Flammarion, 1985.

Le Mahābhārata, vol. 2, Paris, Flammarion, 1986.

³⁹ *La Bhagavad-Gītā présentée et commentée par Śrī Aurobindo.*